

Написане мишається

ВОЛОДИМИР ТА РОЗАЛІЯ ВИННИЧЕНКИ:
РОДИННЕ ЛИСТУВАННЯ (1921– 1949 РОКИ)¹

[1937 рік]
№377

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу
[Мужен, “Закуток” – Прага]

[3 лютого 1937]

Mougins 3-II-37.

Мій Любий, мої думки з тобою без зупинку. Це я їду в потязі¹, в духоті та тісноті, пересідаю в Ліоні², куняю вночі. Відчуваю твої переживання з надзвичайною силою. І мені ніяково, що сонце гаряче, що гудуть жмелі, а, вертаючись з [сл. нероб.] ввечері, я чула жабку. Вчора, коли ти так несподівано рушив від мене, стало майже нестерпно боляче, але я взяла себе в руки; я пам'ятаю й виконую нашу постанову й не даю собі волі. Солодкий сум, ніжність, вдячність за все й глибока надія на те, що тобі не дуже важко фізично, що не самотньо психично, що ті, що тебе оточують, вміють відчутти всю неповторність, всю цінність твоєї істоти. Невже може таке бути, що хтось до тебе ворожий?!.. Я просто не препускаю подібної можливості. Одержався лист від Стан[іславського]³, в якому він настоює на твоїй присутності на з'їзді в Барселоні⁴, що відбудеться в квітні. Це значить, що на тебе так швидко не чекають...Моя радість ясна, ти обіцяв і собі, й мені бути спокійним не дивлячись ні на що. Ти пам'ятатимеш, що ти потрібний всім: і тим, що до тебе з любов'ю, й тим, що зараз до тебе ворожі (якщо такі є!).

А, крім всього, наше довге, наше дружне, наше прекрасне життя і твоя творчість, що чекають на тебе.

Вчора ще боліла голова. Кнах обіцяв написати Braunch'у⁵, але не був дуже захоплений моєю визитою. Таке враження в мене, що він вважав рахунки закінченими, але я твердо пам'ятаю нашу розмову й буду добиватися свого. Будь певний!!

Сьогодні мені добре. Голова не болить, спала 8 годин, робила гімн[астичку], душ, тепер сижуча гола на сонці на нашому порозі та пишу тобі.

По-літньому пече сонце, занадто навіть і Jean невдоволено потискує плечима, якщо таке постоїть ще тиждень – дерева всі зацвітуть, а потім... Будемо оптимістами. Все буде гарно, все в свій час. Вища добра сила порядкує всіма нашими маленькими справами. Треба тільки не бути “crispé”⁶, як коли вчишся плавати, а потім все образується як не мога краще. Так, мій любий?

Ще кілька годин і ти будеш на місці. Чекаю докладного опису подорожу. Першого контакту з пражанами ділового та інтимного. Бажаю доброго сну, сил та легкості в тілі. За “дух” я певна, бо... инакше не може бути.

Ми всі тебе вітаємо: сонце, зелень, спокій, дзвін красногрудки, Сірко (що цілий день разаряється) та я, та все живе летюче та непорушне. Всі ми думаємо за тебе, посилаємо свою ніжність, любов, силу на піддержку тебе, на підмогу для здійснення всіх-всіх твоїх планів та мрій!

Будь спокійний, щасливий, гармонійний скрізь і завжди!

Твоя М[айка]

¹Продовження. Початок див.: Слово і Час. – 2015. – №1–12; 2016. – №1–11; 2017. – №1, 6–9.

№378

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Мужен, “Закуток”]

[3 лютого 1937]

Прага, 3-II-37

З годину тому приїхав. Вмостився в готелі “Граф”. Готелі тут надзвичайно дорогі. Кав'ярні надзвичайно погані. Публіка в них... Ну, бог з нею. Тільки я, мабуть, більше в кав'ярні не “ходун”.

Доїхав добре і почуваю себе так, що міг би й... доповідь робити. Правда, вночі навіть лежав, так щастило мені. Найбільша прикрість у подорожі – страшенна духота, вона розморює всіх, навіть тих, що тільки всідають до вагону.

Весь час я з тобою, в “Закутку”, коло тебе. Чуєш мене, моя ніжна? От, в сей мент і я в себе в кабінеті, дивлюсь, як ти лежиш у мене в ліжку й читаєш. Мабуть, зараз погасиш, бо трошки зтомлена. І я піду в свою кімнату. Вона висока, чиста, але освітлення скупеньке – завтра зранку почну свою діяльність. Ох, не дуже я вірю, що тут знайдуться конкордисти¹. Може, й до Яковенків завтра поїду².

Не можу далі сидіти – безумно душно в кав'ярні. Це мука моя – опал.

Обіймаю тебе всією душою, моя єдина.

Твій

[Листівка адресована: Madame R. Vinnitchenko “Zakoutok” Mougins (A-M) France. На лицьовій стороні – гірський пейзаж, підпис: KPRONOŠE; зверху на листівці: ĀESKOSLOVENSKO * TCHECOSLOVAQUIE]

№379

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Мужен, “Закуток”]

[4 лютого 1937]

Прага, 4-II-37

Не хочеться виходити на вулицю й шукати паперу для листів, тому пишу тобі на цих клаптиках.

Ще нічого певного не знаю. Був у Григорієва¹, але не застав дома. Бачитиму тільки о Зій год[ині]. Бачив його сина і ще одного українця. Розмова з ними не дуже мене підбадьорила. Головна біда в тому, що укр[аїнська] еміграція тепер у Празі крихітна, трохи не десятками треба рахувати. В кожному разі рахувати на сотні для доповіді, здається, неможливо. Через те, може, в Григорієва й був такий стриманий тон весь час.

Так що з цього погляду моя подорож, здається, не буде виправдана. Провадити пропаганду конкордизму серед десятків двох знідлених емігрантів – для цього не варто було їхати. Просто нема людей, ніяких.

Ну, та ще поговорю з самим Григорієвим, але не думаю, що він скаже інше. Так само, здається, й з планом протекторату². Крім того, тут страшенно, видко, розходження всіх з усіма. Кажуть, що кількість всяких напрямів і центрів є більша ніж кількість їхніх членів. Вічна емір[антська] історія.

Умостився я досить добре. Змінив кімнату і тепер у мене тихо й ясніше. Ціна та сама – 20 корон (15 фр[анків]). Гарячої води немає, освітлення “економне”, але, дійсно, тихо, і я цією кімнатою задоволений. Навіть канапка є, можна полежати удень.

Обідав я знаменито. Купив чудової квашеної капусти, 1/2 кіло сірого (свіжого!) хліба і за це все заплатив 80 гелерів (60 сантимів). Цим самим можна пообідати. Я додав ще яблуко та мандарину, плюс малесенький шматочок сиру і вийшов знаменитий обід. Так що з цього боку я вже задоволений. Ага, ще три гарненьких огірочки за 1 кор[ону] (80 с[антимів]) купив. Смачне все надзвичайно.

Не знаю, як воно буде, але, здається, сидіти мені тут 2 тижні не доведеться. Що робити? Їхати до Парижу без тебе? Якщо виясниться так, то я тобі буду телеграфувати й ти, не заїжжаючи до Жанни й навіть не дожидаячись листа від американців, виїдеш до Парижу. А я звідси так само. Приїхати, мабуть, усе ж

таки мені треба було. Після розмови з Григор[іївим] мені все стане ясніше (хоч, може, й не зовсім). Хотів би сьогодні побачити ще й Станіславського та не знаю, чи вдасться, а розмова з ним мені теж вияснить, чи варто було приїжджати.

Казав мені той українець, що в "Правді" вже є надрукована моя фотографія³. Значить, і біографія? Не спитав.

Тепер по тутешньому третя година, значить, по нашому друга. Ти пообідала і десь лежиш і читаєш. Правда? А потім? Не знаю, що робитимеш. Тому мені краще бувати з тобою під час їжи. Тоді ти певніше дома. А спиш ти в моїй кімнаті?

Можливо, завтра поїду до Яковенків. Писати їм, попереджати не можу, бо сам не певен, чи поїду завтра, а як поїду, то в якій саме годині. Гадаю, що Веру застану дома. А це найголовніше.

Морозів тут уже немає. Одлига, вогкість. Кажуть, зима скінчилась і так буде вже весь час.

Ну, треба кінчати листа та йти на побачення з Григорієм. Може, пішло ці листки так, а завтра напишу докладніше про побачення з Гр[игорієм] і з Яковенками. Якщо й не матиму великої користі з мого приїзду сам і нікому не дам, то все ж таки не каюся, що приїхав.

Будь спокійна, будь весела, моя єдина. Життя для життя, а життя – прекрасне.
Твій.

[На третій сторінці праворуч від основного тексту дописано:] Адреси своєї не даю. Пиши на Яковенків. [Лист написаний з обох боків на трьох невеликих, у піваркуша, листочках сіруватого паперу].

№380

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Мужен, "Закуток" – Прага]

[4 лютого 1937]

4-11

Другий день без тебе! Все, здається, прекрасно: ранок соняшний, чистий, теплий. Прийшла "Правда" з твоїм портретом (дуже блідо, на жаль!) та біографією й це мені великий подарунок. Стараюся бути "на висоті", але мушу сказати, що це... нелегко. Все – добре, все – як завжди, але все якесь не реальне, не то в сні, від якого хочеться прокинутись, не то в хворобі. Трудно ясно здати собі справу. Але ти розумієш. Знаю, що це пройде, й чекаю.

Чекаю й від тебе картки, листа. З ніжністю торкаюся до твоїх річей, живу в атмосфері твого життя. І в той час їду разом із тобою, шукаю кімнату, кладу страшенно втомлену голову на подушку.

Тепер почалася твоя діяльність. Спокійна ясність і сила хай будуть з тобою у всіх твоїх зусиллях, у всій твоїй діяльності!

Прийшла твоя картка!! Спасибі, мій Ясний. Яка радість приймати в руках написані тобою рядки й як багато в ніх сили, теплоти, ніжної турботи. Мені вже добре. Мені тепло, затишно, повно. Я з тобою. Я ношу тебе в своїх грудях, в голові, в душі.

Добре, що написав про дерева: буде зроблено, як кажеш.

У нас новини: привезено гній (Зм) для посадок. Одержала вповноваження. Вранці ходила в Ribonson¹ шукати Bernard'ів², але не було їх. Піду завтра. Зустріла Нерс³ англійську, що ходить тепер за L⁴. Російську вже погнали. L. майже весь час в сні, або confusion⁵. Нічого від її справжньої істоти не лишилося.

Вечір.

Чудовий день. Ходила в Cannes. Гуляла на морі. Яка прекрасна, золота країна. А аромат як в Саві. Вітерець з моря й не чути бензини. Діти напівголі полоскаються у воді, чайки і люди, що, як кузочки, сидять купками на сонці. Серце моє тихенько скиглило за тобою...

Всі ми просимо тебе бути здоровим, веселим, сильним, спокійним. Ми гордимось тобою. Ми певні в тому, що все тобі буде легко. Моя ніжна солодка радість, будь здорова.

Твоя Майка

№381

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Мужен, “Закуток”]

[5 лютого 1937]

Прага, 5-II-37

Моя чудесна,

здається, намічається деяке поліпшення “кон’юнктури”. По обіді вчора бачився з Григорієвим і Станіславським. У Станіслав[ського] особливо нічого для мене не знайшлося. Він радить робити виступ, хоча попережає про велику неприхильність, навіть ворожість до мене в еміграції (“комуніст” і “загубив державу”). Сам Ст[аніславський] – милий, він досить літній (Григ[орі]їв каже, років йому 45), але вигляд має дуже молодий, років на 35. Бідує. Жінка (чешка) сидить на пошті, утримує родину. Є дуже хороший хлопчик років 8-9. Ст[аніславський] мені сказав, що конкордизмом дуже цікавляться незалежні чеські комуністи. Один – член ексекютиви¹ III Інтерн[аціоналу] (колишній, звичайно). Взяли рукопис доповіді й ніби пильно читають. Вони хочуть бачитись зо мною. Добре, з охотою. Хочє ніби й Чернов бачитись². Добре, з охотою. На все добре й з охотою.

Потім ціле пообіді (від 5 до 10) балакав з Григорієвим. І, мені здається, вияснив йому свої позиції (а надто протекторату) так, що він виразно побачив корисність цього плану. На кінець розмови ми балакали вже як цілковиті одностудці. Сьогодні по обіді маю балакати з ЦК есерів, їм вияснити. І гадаю, що й вони на кінець розмови будуть одностудцями. А завтра (тайно-тайно!) зберуться: Григорієв, Мазєпа, Вал[єнтин] Садовський³, Мацієвич⁴ і я їм буду вияснити свій план. Тут не знаю, чи стануть вони одностудцями. Маю надію, що стануть. А коли й ні, то навіть з підтримкою кількох груп можна буде розпочинати акцію. А зараз я їду до Станіславського, щоб разом організувати мій виступ. Ми з Григорієвим вирішили, що краще робити в суботу (не в цю, а в слідуючу) по обіді, годині о 4⁰⁰. Тоді всі загородні можуть бути та й ті, що працюють (Semaine anglaise⁵). Каже Гр[игорієв], що сотні півтори, може, прийде. Ну, що ж, нехай хоч сотня. Ми – скромні, правда? А потім, може, ця сотня стане сотнею тисяч. Хто знає?

А я бачу, що їм треба конкордизму. Їм треба мати хоч надію на радість життя, на сенс його. Кохонько, моя прекрасна, я дякую тобі ще і ще і ще раз за те, що ти дала нам (тобі й мені), за те, що повела мене на цей шлях, де ми найшли радість і ясний сенс життя. Я тепер тут ще виразніше бачу, які ми багаті, який я тут сильний, невтомний, повний постійно то тихої то буйної радості життя (“безпричинної”).

Тут тумани, вогкість, “слякость”, а я почуваю себе бадьоро, сильно, ясно. Я роблю гімнастику щоранку і говорю з “бабуною”⁶. Не забувай, голубонько, “гримати” часом на неї! Чуєш?

Вчора похастував мене в ресторані ввечерю Гр[игорієв]. Я взяв варенок, легюмів (риж, горошок і т. і.). Але після того пив цілий вечір і в роті було поганенько. Ні, моя квашена капуста і огірок значно кращі.

Тільки що були в мене Ст[аніславський] і робітник-комуніст. Була попередня розмова, знайомство. Дуже симпатична, ясна, біла посмішка у робітника і прями очі. Мова – трудна, заплутана формою, невміння вживати наукових виразів разом з ясною, чіткою думкою соціальною й національною. Умовилися зійтись в вівторок на товариську попередню розмову з усією групою робітників опозиціонерів.

Роботи, я бачу, величезна сила. Не знаю, як буде з організацією конкордиської групи тут тепер, – дуже мало часу на це. Люди всі тут заняті, працівні, збиратись часто не можуть. Після доповіді треба б зібратись ще не раз, обговорити, оформити. Чи буде в мене час?

Та, може, це відкласти на потім, коли повернуся з Америки?⁷ Побачу. Але, повторю, роботи тут могла б бути сила, коли б тут жити. Та, розуміється, тут нам жити не можна, – і не пустять, і занадто малий масштаб. Ні, коли десь оселяться, то тільки в Америці. Тут орієнтуються дуже на американців узагалі. Там є воля слова й організацій, там можна творити. Це й тутешні визнають. Якщо акція протекторату не затримає в Європі, то треба серйозно ставити собі питання про переїзд до Америки. І, будучи там, я матиму це на увазі й буду студіювати це питання. Коли ж акція не пустить, то, може, можна буде організувати роботу звідси або наїздами. В Америці буде видніше.

Після вчорашніх і сьогоднішніх балачок я починаю гадати, що, можливо, моя подорож дасть дещо корисне. Побачимо, як буде далі, але те, що Гр[игорі]їв прийняв план мій і готов провадити діяльність згідно з ним, мене дуже підбадьорює.

Але до Яковенків я й сьогодні не зміг і не зможу поїхати. Виберусь, мабуть, уже завтра вранці. Чи застану тільки кого-небудь?

Як же ти, моя ніжна? Чи ти робиш гімнастику? Чи ходиш? Чи “армаєш”? Неодмінно роби, чудесний засіб. Сподіваюсь, що ти спочиваєш-спочиваєш.

Я гадаю, що раніше, як днів через 10, я не зможу вибратися до Парижу. Доповідь буде тільки в суботу, потім дискусія, потім, можливо, доповідь про протекторат. Прийдеться затягти виїзд до Америки на кінець лютого. Нічого не зробиш. Але, може, моє перебування тут що-небудь дасть, одже й не шкода буде, що трохи затримаюсь. Правда, мій Люб? Хай тобі буде бадьоро, ясно, радісно! Ми – багаті, Кохонько, дякую тобі за це багатство!

Твій

№382

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Мужен, “Закуток” – Прага]

[5 лютого 1937]

Mougins, 5-II-37.

Добрий день, мій Ясний!

От, ще один ранок без тебе. Але він сьогодні не той, що раніше. Він сірий, суворий, урочистий та тихий.

Ніч провела досить кумедно, бо бачила масу людей і серед них тебе (невизразно), але дуже виразно Веру. Сумну, заклопотану, але ніжну та уважну до других.

Напиши про перше вражіння від неї неодмінно! Коли я можу чекати листа від тебе? Краще не рахувати днів. Післязавтра!!

Жеанне написала листа такого зворушливого, такого милого, що неможливо! Ця жінка все розуміє, все відчуває. Неначе це вона лишилася сама в Закутку! *Formidable!* Кличе хоч зараз, але я не поїду не дочекавшись з Америки...

Не забудь написати, скільки приблизно ти гадаєш лишитись. Я чекатиму краще тут зайвих кілька днів, а ніж у Парижі. Тут все повно тобою, все неначе ти пішов лише води набрати або дерева принести для вогню. Серед столу в мене червоні анемони. Їдальня не скидає святошного вигляду через покришку на столі, квіти та фрукти.

Можливо, що за мною заїде сьогодні Dartavelli² (яку зустріла учора в Каніві) і повезе до себе. Хоч показати маєток, щоб знати, чи варто в ньому організувати *maison de regime*³, про який казав Stehlen⁴. Я поїду з охотою: це й розвага й користь. От бачиш, яка я монденка⁵!

Але в кіно ніяк мені не хочеться. Вибач, дитинонько, що ослухалась. Може пізніше. За те все роблю: гімнаст[ику], душ, роллер. Хочу бути вартою тебе.

Неодмінно завваж, які помилки роблю найчастіше – напиши.

Бувай здоровий, моя радість. Привітай Веру і всіх від мене. Я багато думаю про них.

Згожується В[іра] приїхати до нас і коли саме? Хай зробить заходи щодо візи зараз же.

Пригортаюся до тебе, моя радість, моє життя, моя надія, спочинок, моє щастя!

Твоя

№383

Володимир Кирилович – Розалії Яківні

[Прага – Мужен, “Закуток”]

[6 лютого 1937]

Прага, 6-II-37

Ну, моя рідна, вчора я “виграв баталію”. Спочатку есери спиналися, моя критика їхньої “орієнтації на власні сили” їх зачепила, але на кінець перемога моя була очевидна. Хтось із них сказав: “Сугестія В[олодимира] К[ириловича] така, що трудно встояти”. Не знаю, чи моя сугестія, чи логіка й чуття.

Але тепер мушу тобі сказати, що всі визнають мій гарний вигляд, – трохи, правда, посивів, але зміцнів “якось”, поздоровшав, повен енергії.

Так само мушу тобі написати приємність: “Намистом” читачі дуже захоплені. З таким ніби щирим запалом розповідали мені про цю працю, що не вірити їм трудно. Питали, коли буде другий разок. Кохонько, пришли мені два примірники (на адресу Яковенків). Одне чеське видавництво згожується видати переклад, тільки авторові більше 1000 корон (чи разом з перекладником? забув спитати) не може заплатити. Я згодився, хай видає¹.

Сьогодні буде баталія з есдеками і радикалами. Не знаю, чи буде перемога. А коли не буде, то доведеться залишити всю акцію, або винести її на суд “мас” (100-200 чоловік). Побачу. Есери в кожному разі будуть “за”. Уже можна щось починати, себто з “масами” говорити безпосередньо.

Але й сьогодні я не зможу поїхати до Яковенків. Зранку мушу йти наймати салю, подавати заяву до поліції про доповідь, розносити оповістки і т[аке] і[нше]. Мене ж бояться все-таки, і брати на себе відповідальність за мене нікому не хочеться. Отже, тільки, мабуть, завтра (неділя!) зможу поїхати зранку до Яковенків.

Дійсно, голубонько, іспит я витримую на 4+. (Себто, конкордизм витримую). Втоми в мене нема майже зовсім, хоча засідання тягнуться по 4-5 годин і говорю переважно я. Хожу пішки весь час. Сплю не більше 7 годин. Їм мало (капуста, огірки, сир, фрукти). Вчора купив молока і дуже задоволений. Але ж ніякісінького порівняння з тим станом, який був 12 років тому, – втомности, дражливости, гнівання, суму. Спокій, певність, сила, радість життя, – це всі бачуть і відчують. І це, мабуть, діє. Так що, сподіваюсь, доповідь моя зробить своє. Але коли після доповіді я зможу виїхати, тепер сказати ще не можу. В кожному разі до 15-II я не зможу виїхати. Хай американці потерплять, зате привезу їм у кращому вигляді гостинчика.

Кохонько, я вже на “Закуток” не буду тобі писати, бо ти ж, мабуть, виїдеш не пізніше 10-го. Писатиму на Poste-restante XV Madame Wynnyschenko.

Зараз має зайти за мною мій поводитир по сьогоднішній біганині (дуже милий галичанин есер, бувший комуніст!). Обіймаю тебе всім серцем

Твій

[На першій сторінці ліворуч і внизу під основним текстом дописано:]

Який у мене голод за тобою! От якби ти була зо мною, все було б ідеально. Бо ти моя “дома”. Де ти, там і “дома” моя.

№384

Розалія Яківна – Володимир Кириловичу

[Мужен, “Закуток” – Прага]

[6 лютого 1937]

Mougins, 6-II-37.

Мій єдиний!

Мені страшенно тужно за тобою! Все роблю, щоб перебороти цю тугу, але не вдається. Замість того, щоб зменшуватись, вона росте, заглиблюється і світ стає дивно нереальним, порожнім, чужим.

Хочеться запитати, чи не переживаєш ти тяжких моментів якраз сьогодні? Чи не передається мені твоя турбота? Особливо трудно, що немає листика. Завтра ж напевно буде докладний, бадьорий, переможний.

Цілий день працювала, прала білізну. Пошта не принесла нічого нового... Чи не прийдеться все ж таки телегр[аму] посилати? Зрану сонце, тепло, надзвичайно ранком було. Все говорить про тебе, кожний кущик, кожна річ, на подвір'ї або в будинку. Я питаю себе, як це буде дали. Попередній досвід говорить, що звикну, але щось не в'являється мені.

Це нічого, мій Любий, ти не турбуйся. В цьому є така величезна значність, таке почування безмежного багатства, що не хочу й звільнятися від моєї туги.

Чи затишна у тебе кімната? Чи маєш час спочинутися вдень? Чи береш ванну? Чи добре годуєшся? Чи часто буваєш у Вері? Може, не встигнеш і відповісти на мої запитання? А чи не холодно?!! Бережи себе пильно!

Я все роблю як обіцяла. Тільки сьогодні не робила гімн[астуку], але чистила басейн в самому шорті, боса і нічого поганого крім хорошого не вийшло. От і всі мої скромні новини.

Коли б прийшли річі з Америки, я б більш не гаялась, але без них їхати не рішаюсь. Не сердься на мене, дитино. Подумай, як буде досадно, коли з цією посилкою вийде непорозуміння! А, крім того, й Нокс ще нічого мені не написав¹. Я чекаю! Все буде добре, все повинно в нас бути добре, бо ми з тобою хочемо тільки того, що гармонійно, справедливо та просто.

Бувай здоровий, мій коханий, мій прекрасний, сильний, чистий.

Твоя

[На першій сторінці ліворуч від основного тексту дописано:]
Цілюю Верочку у дітей. Б[орису] В[алентиновичу] привет.

Коментарі

№377

¹ *Це я їду в потязі* – У перших числах лютого 1937 р. В. Винниченко виїхав до Праги, щоб виступити перед українськими емігрантами з доповіддю про конкордизм, ознайомити їх з його проектами протекторату та плебісциту.

² *пересідаю в Ліоні* – Ліон – місто та муніципалітет у Франції, адміністративний центр регіону Рона-Альпи та департаменту Рона. Одне з трьох найбільших міст, великий діловий центр країни.

³ *Одержався лист від Стан[іславського]* – К. Станіславський – український громадсько-політичний діяч, літератор, член закордонної групи УПСР (шаповалівців), був серед організаторів Українського Робітничого Університету у Празі (існував у 1927–1931 роках). Він готував примітки до видання: *Драгоманов М. Вибрані твори. Збірка політичних творів з примітками під заг. ред. П. Богацького.* – Т. 1. – Прага; Нью-Йорк, 1937. (Інформація В. Піскун).

⁴ *на з'їзді в Барселоні* – Ідеться, очевидно, про конгрес, влаштований Міжнародним бюро соціалістично-революційних партій під керівництвом А. Балабанової. (Комент. *Г. Сиваченко*). В. Винниченко 15 квітня 1937 р. записав у щоденнику: “Отже, треба готуватися до соціалістичного конгресу. Їхати для того, щоб заявити, що моск. комуністи зрадили, виявили себе незугарними будувати соціалізм, цього мало. Треба сказати, що треба мати для того, щоб бути зугарним будувати його. І тут тільки конкордизм може сказати щось нове і придатне” (*Винниченко В. Щоденники / публікація і примітки Г. Сиваченко // Київська старовина.* – 2001. – №1. – С. 93). *Барселона* – місто в Іспанії, столиця автономної області Каталонії і провінції Барселона.

⁵ *Кпах обіцяє написати Braunch'y* – Особи не встановлені.

⁶ *не бути “crispé”* – crispé (фр.) – скований.

№378

¹ *Ох, не дуже я вірю, що тут знайдуться конкордисти* – Конкордисти – прихильники ідеї конкордизму. Конкордизм – теорія творення нового, гармонійного суспільства, заснованого на погодженні фізичних і психічних сил.

² *до Яковенків завтра поїду* – Яковенки – родина Віри Яковенко, сестри Розалії Яківни.

№379

¹ *Був у Григорієва* – Григорієв Никифор Якович (1883 – 1953) – громадсько-політичний діяч, вчений, педагог. У 1904–1906 роках учителював у Сквирі, Бердичеві, Літині, 1907–1915 – у Кам'янці-Подільському, був співкерівником Кам'янець-Подільської “Просвіти” і лідером місцевої групи ТУП, друкував статті в часописах “Рада”, “Маяк”, “Світло”, “Подольские известия”. Упродовж 1915–1917 років – на службі в російській армії. В 1917 р. – член УЦР та Малої

Ради від фракції УПСР (був членом її ЦК). Від листопада 1917 р. – голова Ради солдатських депутатів Київського військового округу, у січні–лютому 1918 р. – Міністр освіти в уряді УНР. За часів Гетьманату П. Скоропадського був в опозиції до існуючого режиму, хоч легально обіймав посаду завідувача культосвітніми справами Київського губернського земства. Після розколу УПСР у травні 1918 р. очолив Організаційний комітет Центральної течії УПСР. Від листопада 1918 р. – організатор і керівник Інформаційного бюро Армії УНР. За часів Директорії – Міністр освіти (квітень, серпень 1919 – травень 1920). З листопада 1920 р. – на еміграції в Польщі, від 1921 р. – у Чехо-Словаччині. Співзасновник і заступник голови Українського громадського комітету в ЧСР (1921–25), співредактор журналу “Нова Україна”. Входив до Головного політичного комітету УПСР за кордоном (від 1932 – його голова). Співорганізатор Українського соціологічного інституту в Празі, де працював завідувачем відділу народознавства і заступником директора (1923–1938). У 1938 виїхав до США, очолював український відділ радіо “Голос Америки” (1949–1953). Як під час Української революції 1917–1921 років, так і в еміграції дотримувався соціалістичних поглядів. Н. Григоріїв та політичне середовище, до якого він належав, сформулювали ідею нерозривної єдності соціалізму та націоналізму, якщо брати націоналізм як прогресивний ліберальний рух, поза шовінізмом (ЕСУ. – Т. 6. – С. 439).

² з *планом протекторату* – Мається на увазі ідея європейського протекторату над Україною, який мав здійснитися шляхом дипломатичного демаршу об’єднаних зусиль західного світу, що мало принести Україні незалежність під протекторатом Ліги Націй. Щоб реалізувати цю ідею, Винниченко з 1937 р. розгорнув велику дипломатичну акцію. Він склав умотивований меморандум і розіслав його до голів урядів і президентів усіх великих держав світу, мобілізувавши навколо цього проекту чимало українських діячів, зокрема Н. Григорієва, О. Севрюка, О. Шульгіна та ін. з детройтською та вініпезькою українськими громадами включно. На жаль, з початком Другої світової війни ця ідея не змогла зреалізуватися (Коментар Г. Сиваченко // *Київська старовина*. – 2001. – №1. – С. 114).

Свій план протекторату Винниченко виклав у щоденниковому запису від 3 січня 1937 р.: “Аргументи і тези проекту протекторату:

1) Німеччина евентуально уділеними їй колоніями задовольнитися не може, вони їй економічних проблем розв’язати не можуть. Їй потрібні ближчий і кращий ринок. Отже, війна за Україну не усувається.

2) Німеч. на проект протекторату над Україною може згодитися швидше ніж Москва.

3) Європ. держави (Англ., Фр., Чехос.) охоче підтримували б проект, бо це могло б заприкласти мир на довше.

4) За Україну плюс колонії европ. держави могли б вимагати від Гітлера не роззброєння та зменшення озброєнь і підписання пакту років на 25.

5) Україна виграє більшу і реальнішу державність, яку могла б мати коли-небудь, будучи під владою якоїсь однієї держави.

6) Експлуатація її багатств і руйнація її господарства були б менші при протектораті 3-х держав, ніж при пануванні одної.

7) Нац. самостійність і підтримувалась би для кращого віддалення від Росії.

8) Москва, розуміється, була б найбільше проти. Але цей план при згоді Німеччини розв’язав би руки Фр. та Англії. Незгода Москви на звільнення України, її імперіалізм визволив би Берлінові вільну руку на Сході” (*Винниченко В. Щоденники / публікація і прим. Г. Сиваченко // Київська старовина*. – 2001. – №1. – С. 91).

³ в “*Правді*” вже є надрукована моя *фотографія* – Ідеться про газету “Правда”, що видавалася в Вінніпегу (США). В числах 3 і 4 (с. 2, 3) за 20 і 27 січня 1937 р. були надруковані портрет В. Винниченка і біографічні дані про нього.

№380

¹ *ходила в Pibonson* – Ідеться, очевидно, про готель на околиці Мужена.

² *шукати Bernard’ie* – Особи не встановлені.

³ *Зустріла Нерс* – Нерс від nurse (англ.) – няня, медсестра, сиділка.

⁴ *що ходить тепер за L* – Розшифрувати ініціал і встановити особу не вдалося.

⁵ *confusion* (фр.) – затьмареність (сплутаність) свідомості.

№381

¹ *член езекутиви* – Езекутива – виконавчий орган (від ехесутив – виконавчий комітет).

² *Хоче ніби й Чернов бачитись* – Чернов Віктор Михайлович (1873 – 1952) – російський політичний діяч, революціонер, один із засновників партії соціалістів-революціонерів і її основний теоретик. Під час революції 1917 р. в Росії був міністром землеробства в Тимчасовому уряді (травень-липень 1917 р.). Виступав за “однорідний соціалістичний уряд”. На виборах до Установчих зборів партія есерів отримала більшість голосів і Чернов був першим і останнім головою Установчих зборів. Після розгону Установчих зборів брав участь у боротьбі

з більшовицькою владою. З 1920 р. – на еміграції. Жив в Естонії, Німеччині, Чехословаччині й Франції та ін. У 1941 р. емігрував до США, жив у Нью-Йорку, брав активну участь у діяльності Нью-Йоркської групи партії есерів.

³ *Вал[ентин] Садовський* – Садовський Валентин Васильович (1886 – 1947) – український громадський і політичний діяч, науковець, журналіст, педагог, член УСДРП, член Центральної і Малої Рад, генеральний секретар судових справ, народний міністр праці УНР, професор Української господарської академії в Подєбрадах (ЧСР), очолював кафедру економічних наук Українського наукового інституту в Варшаві, член НТШ. Після капітуляції нацистської Німеччини професор Українського вільного університету в Празі Валентин Садовський був заарештований радянськими каральними органами і ув'язнений у Лук'янівській в'язниці, де загинув від рук кримінальних злочинців.

⁴ *Мацієвич* – Мацієвич Костянтин (Кость) Андріанович (1873 – 1942) – визначний український державний і громадський діяч, учений-аграрник, дипломат. Член Української радикально-демократичної партії (з 1917 – УПСФ). У 1917 р. – член Української Центральної Ради і Малої Ради. З серпня 1917 р. – товариш (заступник) генерального секретаря земельних справ, один з авторів земельної реформи УЦР. Не погоджуючись з ідеєю соціалізації землі 19 грудня подав у відставку. Член української делегації на мирних переговорах з РСФРР. За дорученням Директорії УНР віз переговори з представниками Антанти (1918 – 1919). 13 лютого – 9 квітня – міністр закордонних справ УНР в уряді С. Остапенка. 1919 – 1923 роки. – голова дипломатичної місії в Румунії. З 1923 – на еміграції в Чехословаччині, професор Української господарської академії в Подєбрадах.

⁵ *Semaine anglaise* – англійський тиждень, робочий тиждень, який починався в понеділок і закінчувався у суботу опівдні.

⁶ *говорю з “бабуною”* – “Бабуною” Винниченко називав підсвідомість, якій надавав великого значення, вірив у те, що на неї можна вплинути самовмовлянням (автосугестією), а через неї й на свої психічні стани, фізичне здоров'я. Він досить часто звертався до неї, називаючи то “бабуною”, то “підсвідомчиком”. 5 липня 1926 р. він записав у щоденнику: “...Я все більше приходжу до переконання, що наше психічне буття поділене на три поверхи: нижній поверх, база – підсвідомість. Середній поверх – нижча свідомість, виділена з нижчого. І горішня – повна свідомість” (*Винниченко В.* Щоденник. – Т. 3. 1926 – 1928. – Київ; Едмонтон; Нью-Йорк: Смолоскип, 2010. – С. 148.

⁷ *коли повернуся з Америки* – В. Винниченко планував найближчим часом виїхати до Америки на запрошення української громади з метою пропаганди ідеї конкордизму, ознайомлення з його проектами протекторату та плебісциту.

№382

¹ *Formidable* (фр.) – Дивовижно!

² *заїде сьогодні Dartavelli* – Особа не встановлена.

³ *організувати maison de régime* – Régime – режим, дієта. Тобто, щось на кшталт: дієтичний центр чи санаторій.

⁴ *про який казав Stehlen* – Особа не встановлена.

⁵ *бачиш, яка я монденка!* – від mondaine (фр.) – світська дама, світська левиця.

№383

¹ Цей твір В. Винниченка в перекладі чеською мовою, очевидно, виданий не був, бо не значиться в покажчику: Prace Ruske, Ukrajinske a Beloruske emigrace vydane v Československu 1918–1945 (Bibliografie s biografickými údaji o autorech). Díl I, svazek 1. – Praha: Národní knihovna České republiky, 1996. – P. 87.

№384

¹ *Нокс ще нічого мені не написав* – Особа не встановлена.

Далі буде.

Упорядкування, примітки та коментарі

Надії Миронець.

Переклад текстів із французької
Зої Борисюк.

Отримано 6 липня 2017 р.

м. Київ